

بررسی شرکت تک شریک در حقوق ایران با نگاه تطبیقی

عباس نیازی¹

دانشجوی دکتری حقوق خصوصی دانشگاه
اصفهان

ایام کمرخانی²

دانشجوی دکتری حقوق عمومی دانشگاه شهید
بهشتی

محسن جلیلیان³

کارشناس ارشد حقوق خصوصی. موسسه عالی
آموزش و پژوهش مدیریت و برنامه‌ریزی

تاریخ دریافت 1394/10/19 تاریخ پذیرش 1395/2/28

چکیده

در این مقاله با محوریت حکم ماده 479 لایحه جدید قانون تجارت⁴ در باب شرکت تک شریک و دیدگاه‌های حقوقی، مسئله شرکت تک شریک را مورد بررسی قرار خواهیم داد. سعی شده فلسفه وجودی، معایب، مزایا و احتیاط‌های لازم شرکت تک شریک مورد کاوش قرار گیرد و با بررسی تطبیقی، بایسته‌های پذیرش این نوع شرکت جمع‌آوری شود. باید بدانیم که تأسیس حقوقی شرکت تک شریک ممکن است با تأسیسات حقوقی دیگر در ارتباط باشد که بررسی نکردن آن تأسیسات نیل به یک دیدگاه جامع را نامقدور می‌سازد، لذا بررسی مسائل جانبی شرکت‌های تک شریک هم در دستور کار قرار گرفته است. در این مقاله فرض بر این است که با پذیرش شرکت تک شریک منحصر کردن ساختار شرکتی آن به شرکت با مسئولیت محدود صحیح نخواهد بود. در این پژوهش از روش تحلیل منابع کتابخانه‌ای بهره جسته‌ایم و نتیجه آن شد که پذیرش این شرکت در حقوق ایران می‌بایست با اعمال احتیاط‌ها و رفع ابهاماتی

1- نویسنده مسئول abasniazi@ut.ac.ir

2- ayyamkamarkhani@ut.ac.ir

3- jalilian.mohsen66@gmail.com

4- مصوب 1390/10/6 کمیسیون قضایی و حقوقی مجلس و مورد تصویب آزمایشی مجلس در جلسه علنی 1391/1/23

همراه باشد و نیاز به رعایت مواردی، از جمله تحمیل شروط قانونی و تعیین حداقل سرمایه و امکان خرق شخصیت حقوقی شرکت دارد.

کلیدواژه‌ها: شرکت تک شریک، شرکت دولتی، شخصیت حقوقی، شریک اسمی، خرق حجاب (برداشتن) شخصیت حقوقی.

طبقه‌بندی JEL: D14, C20, G22, H70

مقدمه

ضرورت بحث شرکت‌های تک شریک¹ یا هر تأسیس حقوقی دیگر منوط به وجود میزانی از نیاز در جامعه است. از اولین متنی که در حقوق ایران به این نوع از شرکت پرداخته است (Akhavy, 62:1940) تا ورود آن به صحن قانون‌گذاری بیش از هفتاد سال زمان نیاز بود. و علیرغم اینکه عده‌ای بنا بر دلایل مختلف مدعی می‌باشند که چنین نیازی در نظام حقوقی-اقتصادی کنونی ما وجود دارد (Mahmoudy, 123:2005) اما در متون حقوقی و دکترین کشورمان به جزء چند متن مختصر که به بیان تطور تاریخی شکل‌گیری شرکت تک شریک در دنیا (Isaaei Tafreshi & Amir Teimouri, 145:2013) و وجود این شرکت با توجه به شرکت‌های دولتی در ایران (Isaaei Tafreshi, 11:2007\Vol 2) و نیاز و توجیه تشکیل چنین شرکتی پرداخته‌اند (Asghari, 123:2004) نگاره‌ای قابل دسترس برای محققین نیست. لذا در این مقاله سعی شده است در کنار تعریف شرکت تک شریک به ابهامات موجود در باب مغایرت تأسیس این نوع شرکت (شرکت تک مالکی) در حقوق ایران و مدیریت این شرکت و نظام مسئولیت در آن پاسخ دهیم. همچنین در این تحقیق تبیین شده است که فلسفه وجودی شرکت‌های تک شریک به مواردی نظیر شرکت‌های خانوادگی،² شرکت‌های تازه تأسیس³ و توجیه کردن وجود شرکت‌های سددرد دولت محدود نمی‌گردد، بلکه در شرکت‌های سهامی هم با شرایطی توان ایجاد این نوع شرکت وجود دارد. و به ذکر الزامات پذیرش شرکت تک شریک و مزایا و معایب آنها خواهیم

1- Single-Member Company

2- Family Companies

3- Newly Based Companies

پرداخت.

مفاهیم بنیادی

شرکت تک شریک همان‌طور که از اسم آن پیداست به شرکتهایی گفته می‌شود که یک عضو دارد خواه آن شرکت با مسئولیت محدود باشد خواه از سایر شرکت‌ها باشد. اصولاً تشکیل این شرکت بر دو قسم است. اول؛ شرکت ذاتاً تک شریک¹ که با اجازه قانون به صورت تک شریک ایجاد شده است دوم؛ بعد از اینکه تعداد شرکای آن به یک شریک رسیده است قانوناً مورد تأیید باشد. (427, 2008, Jianlin) شاید نوع دیگری از این شرکت نیز در عمل موجود باشد که از نظر حقوقدانان دور مانده باشد و آن اینکه شرکتهایی، عملاً تک شریک² به علت ممنوعیت قانونی، شخصی که خواهان تشکیل شرکت تک شریک است مجبور می‌شود برای اینکه الزامات قانونی را رعایت کند از شرکای کاذب³ استفاده کند.⁴ در حقوق ما علاوه بر روش پیش‌بینی شده در ماده مذکور لایحه ممکن است شرکتهایی توسط پدر و تنها فرزندش (شرکت‌های خانوادگی) تشکیل شده باشد که با مرگ هر کدام، شرکت به شکل تک شریک در بیاید که تا پیش از مصوبه مذکور

1- Genuine Single-Member Company

2- Do Facto Single-Member Company

3- Nominal Investors

4- البته شریک کاذب مصادیق دیگری دارد که مربوط به بحث ما نیست مثلاً طبق قانون تجارت مدیران باید حداقل سهامی داشته باشند تا گذشته از اینکه آن را به وثیقه شرکت گذارند بلکه عضو شرکت هم باشند. حال فرض کنید که شرکت قصد دارد از مدیری که شریک شرکت نیست استفاده کند. در این صورت حداقل سهام مندرج در اساسنامه به مدیر بطور امانی منتقل می‌گردد و مدیر عملاً شریک شرکت می‌شود. این مقرری قانونی دارای دو مشکل است، نخست، حداقل سهام لازم برای مدیر که باید به وثیقه گذارده شود موکول به اساسنامه شده است که اساسنامه می‌تواند این مقدار را یا بسیار بالا تعیین کند یا بسیار کم و بدین طریق مجرای سوءاستفاده باز می‌گردد. دوم، امانی بودن تعلق سهام به مدیر با وثیقه بودن آن در تعارض است؛ چراکه منظور از امانی در این مثال هر آنچه باشد خواه به معنای غیرقابل انتقال بودن آن از جانب مدیر خواه به معنای اینکه اسماً متعلق به مدیر ولی در واقع از آن دیگری باشد، نمی‌تواند وثیقه مطمئنی باشد؛ چراکه وثیقه را باید بتوان در قبال قصور مدیر توقیف کرد. البته هر کدام از دو صورت فوق نیز به استناد قانون ممنوع است؛ چراکه هیچ‌مقامی نمی‌تواند انتقال سهام را ممنوع کند و مسلماً قبل از تصدی مدیریت، مدیر صاحب سهام می‌شود؛ لذا نمی‌توان در این حد فاصل او را ممنوع از انتقال سهام کرد. تعلق اسمی سهام به مدیر نیز امری محکمه‌پسند نیست یعنی در هیچ دادگاهی نمی‌توان به چنین شرطی استناد نمود.

بلا تکلیف بود و می‌بایست منحل می‌شد و یا اگر یکی از دو شریک، شرکتی دو نفره، به هر دلیلی اخراج می‌شد رویه انحلال شرکت بود. (Mohamad zadeh, 128-131:2001) اما پس از اجرایی شدن لایحه به نظر می‌رسد بتوان حکم به اعتبار این شرکت‌ها داد.

هم‌چنین، از آنجایی که لایحه قانون تجارت جدید شکل‌گیری شرکت تک شریک را تنها در قالب شرکت با مسئولیت محدود پیش‌بینی کرده است، لذا چنین تصور می‌شود که تأسیس شرکت تک شریک در قالب شرکت سهامی (عام یا خاص) ممکن نیست، لذا در باب اینکه شرکت سهامی می‌تواند تک شریک باشد رفع چند ابهام ضروری است.

اول اینکه شاید عده‌ای معتقد باشند که داشتن چند سهامدار، جزء مقتضای ذات تشکیل شرکت سهامی است در حالی که که فلسفه وجودی چنین شرکتی در تاریخ حقوق شرکت‌های تجاری در ابتدا محدودیت مسئولیت و سپس امکان نقل سریع مالکیت سهام است، و اینکه گفته شود شرکت به دنبال جمع‌آوری سرمایه افراد مختلف است می‌تواند در مرحله بعدی اهمیت قرار گیرد، اما به هیچ وجه نمی‌توان محدودیت مسئولیت و امکان نقل سریع سرمایه را از شرکت سهامی منفک کرد. همین استدلال برای شرکت با مسئولیت محدود قابل بیان است.

ثانیاً شاید گفته شود پذیرش در بورس مستلزم آن است که شرکت سهامی عام لا اقل دارای 5 شریک باشد، لذا اینکه شرکت، تک شریکی باشد ممکن نیست. البته به حق این چنین است که پذیرش در بورس فقط برای شرکت‌های سهامی عام مقدور است البته سایر شرکت‌ها نیز می‌تواند در فرابورس به انتشار اوراق مشارکت اقدام ورزند، اما باید خاطر نشان شود که اولاً قصد اصلی تشکیل شرکت سهامی عام لزوماً پذیرش در بورس نیست، ثانیاً وجود تعدادی سهام شناور برای شرکت‌های حاضر در بورس اوراق جزء مقررات پذیرش شرکت‌ها در بورس اوراق بهادار است¹، لذا اصولاً ایجاد شرکت تک شریک در بورس اوراق بهادار ممکن نیست و این ایراد موضوعاً منتفی است. ولی اگر قانون‌گذار در راستای اصل آزادی تأسیس مؤسسات تجاری بخواهد گام بردارد لازم است که تشکیل شرکت سهامی عام تک شریک را خارج از بورس بپذیرد هر چند که

1- میزان این سهام شناور درصدی ثابت نیست اما معمولاً بین 15 تا 20 درصد است. ر.ک. ضوابط محاسبه سهام شناور آزاد مصوب شورای عالی بورس و اوراق بهادار 1389/5/11.

در ادامه بیان خواهیم کرد که این اقدام باید با لحاظ شرایط اقتصادی کنونی، رعایت اقدامات حفاظتی و توجه به حقوق ثالث و طلبکاران انجام گیرد.¹

تشکیل شرکت تک شریک تا قبل از اینکه توسط اتحادیه اروپا پذیرفته شود به صورت پراکنده مورد قبول برخی از آراء بود مثلاً در دعوی سالامون علیه شرکت سالامون با مسئولیت محدود² در باب شرکت تک شریک در کشور انگلستان رأی در 1897 صادر شد که در واقع نمونه‌ای از وجود سابقه ایجاد شرکت تک شریک در کشورهای کامن لا در اتحادیه اروپا است.

آقای سالامون شرکتی را با عضویت همسر، دختر، چهار پسر و خودش ایجاد کرده بود. مدیریت این شرکت با خود آقای سالامون بود؛ در حالی که از 2007 سهم، 20001 سهم آن متعلق به آقای سالامون بود ولی سهم سایر اعضا فقط یک سهم بود. شرکت آقای سالامون بعدها با مشکل مالی روبرو شد و برای مقابله با این معضل آقای سالامون اوراق قرضه‌ای را فروخت تا این مشکلات مالی را از سر بگذراند اما شرکت نهایتاً برچیده شد و اموال شرکت تنها جوابگوی طلب دارندگان اوراق قرضه بود و طلبکاران عادی برای اخذ طلب خود مستمسکی در دست نداشتند. مدیر تصفیه مدعی بود شرکت تنها پوشش و طرحی برای فریب طلبکاران بوده است و این شرکت به نوعی نمایندگی آقای سالامون را بر عهده داشته است. در آن زمان حداقل تعداد شرکای لازم برای ایجاد شرکت 7 عضو بوده است و طلبکاران مدعی بودند که سایر اعضا تنها نقش شرکای اسمی را بازی کرده‌اند تا حدنصاب لازم فراهم آید.

مجلس لردان این گونه رأی داد که شرط عضویت 7 شریک فراهم است و این امر که بعضی از اعضا تنها یک سهم داشته باشند تاکنون ممنوع نشده است. بنابراین می‌بینیم که حقوق انگلستان با نهاد شرکت عملاً تک شریک از یک قرن پیش آشنا بوده است و آن را پذیرفته است. (هرچند این

1- همچنین باید ذکر کرد که به استناد دستورالعمل‌های اتحادیه اروپا، تأسیس شرکت تک شریک در قالب شرکت سهامی مورد پذیرش قرار گرفته است. ر.ک.

Article 1 of Directive 2009/102/EC of 16 September 2009 in the area of company law on single-member private limited liability companies; Jocić, Dragana Radenkovic, A Single Member Company- Convenient Or Not For The Founders, *Facta Universitatis, Economics and Organization*, Vol. 2, No 3, 2005, 216-217.

2- *Salomon v. Salomon & co Ltd* [1897] AC 22 HL.

رأی در کمیته قضایی مجلس اعیان نقض شد.) (Dine, 2001, pp23-24)

پذیرش شرکت تک شریک توسط اتحادیه اروپا لزوماً با اقتباس از حقوق داخلی بعضی از کشورهای اروپایی بوده است که مقدم بر زمان تصویب دستورالعمل است. اما با تصویب دستورالعمل شماره 12 شورای اروپا (1989/12/21)¹ رفته رفته گذشته از کشورهای عضو اتحادیه اروپا، قانون گذاران سایر کشورها به این امر توجه نشان داده اند. قانون گذار ما نیز در لایحه قانون تجارت (1391) در ماده 479 تشکیل شرکت تک شریک را در قالب شرکت با مسئولیت محدود بدین شرح پذیرفت: "ماده 479 - شرکت با مسئولیت محدود شرکتی است که به وسیله یک یا چند شخص تشکیل می شود و سرمایه آن به سهام یا هر نوع ورقه بهادار دیگر قابل تقسیم نیست و هر یک از شرکا آن، به جز آنچه که به عنوان سرمایه در شرکت گذاشته است، هیچ مسئولیتی در قبال دیون و تعهدات شرکت ندارد."

لوازم پذیرش این نوع شرکت

برای تحلیل بهتر این تأسیس حقوقی، و نیاز اقتصادی ابتدا به بررسی تطبیقی این موضوع در حقوق اتحادیه اروپا می پردازیم. هم چنان که پیش تر آمد در تاریخ 1989/12/21 شورای اروپا دستورالعملی در مورد شرکت های تک شریک صادر کرد که هدف آن دستیابی به حد بالایی از همگرایی (در بین کشورهای عضو) و تضمین حق آزادی تأسیس شرکت های تجاری است و کارکرد اصلی این دستورالعمل تأمین حق بهره مندی از مسئولیت محدود برای اشخاص کارآفرین در تمام کشورهای عضو است. به استناد ماده 2 این دستورالعمل «1. شرکت تجاری ممکن است هنگامی که شکل می گیرد یا بر اساس تملک بعدی تمام سرمایه توسط احدی از شرکا، تنها یک شریک داشته باشد و 2. کشورهای عضو می توانند مسئله شرکت های زنجیره ای را از حکم این ماده مستثنی کنند به شرط اینکه، الف؛ یک شخص حقیقی تنها شریک برای چند شرکت باشد یا، ب؛ یک شرکت تجاری یا هر شخصیت حقوقی دیگر تنها شریک یک شرکت تجاری دیگر

1- Twelfth Council Company Law Directive 89/667/EEC Of 21 1989 On Single-Member Private Limited Liability Companies.

باشد.» البته دستورالعمل در مورد شرکت‌های با مسئولیت محدود عمومی¹ مقرر می‌دارد که کشورهای عضو مختارند که مقررات این دستورالعمل را بپذیرند و از جمله این کشورها می‌توان به فنلاند، آلمان، اسپانیا و هلند اشاره کرد که تأسیس شرکت تک شریک را پذیرفته‌اند. (Eroğlu, 2010, p.64) در حال حاضر دستورالعمل 16 سپتامبر 2009 پارلمان اروپا² به منظور یکنواخت نمودن مقررات اتحادیه در باب شرکت‌های تجاری جایگزین دستورالعمل فوق شده است.³

هدف اصلی تأسیس شرکت تک شریک تشویق نمودن اشخاص برای ایجاد و راه‌اندازی بنگاه‌های کوچک و متوسطی است که همین اشخاص کنترل و مسئولیت مخاطرات آن را به عهده می‌گیرند. پذیرش این نوع شرکت در حقوق ایران در هر قالبی که باشد مستلزم توجه به چند امر است، نخست، میزان نیاز داخلی برای به رسمیت شناختن چنین شرکتی ثانیاً، حقوق اشخاص ثالث و سوءاستفاده احتمالی از چنین شرکتی ثالثاً، مزایا و معایب احتمالی ناشی از پذیرش چنین نهاد حقوقی.

در نگاه نخست شرکت تک شریک با مبانی و ساختارهای نظام حقوقی ایران به دلایل زیر مغایرت دارد.

الف: به استناد قواعد بنیادین حقوق مدنی هر شخصیتی تنها یک دارایی دارد و این دارایی هم قابل تجزیه نیست (Safai & Qasemzadeh, 18-19:2005)، اینکه به شخصی (حقیقی یا حقوقی) اجازه دهیم که در قالب شرکت تک شریک دارایی خود را تجزیه کند مغایر با این قاعده بنیادین است.⁴ در پاسخ ممکن است گفته شود دارایی در فرض مذکور تجزیه نشده است، چراکه در واقع

1- احتمالاً همان شرکت سهامی عام - public limited liability company

2- Directive 2009/102/EC of 16 September 2009 In The Area Of Company Law On Single-Member Private Limited Liability Companies.

3- برای کسب اطلاع بیشتر در باب عللی که منجر به تغییرات و اصلاحات فوق شد ر.ک.

Katinka, Beretka, Concept Of Single Member Companies In The Light Of EU Harmonization: Comparative Analysis Of Serbia, Germany And UK, LLM Short Thesis, Central European University, 2010.

4- تنها در یک حالت، ممکن است شخصی دو دارایی مستقل، با مطالبات و دیون خاص، داشته باشد. ر.ک. کاتوزیان، ناصر، حقوق مدنی، اموال و مالکیت، چاپ شانزدهم، 1386، ص 28؛ کاتوزیان، ناصر، حقوق مدنی، شفعه، وصیت و ارث، چاپ سیزدهم، 1388، صص 264-269.

دو شخصیت وجود دارد یکی شخصیت حقوقی شرکت تک شریک و دیگری شخصیت شریک واحد است. برای نمونه در حقوق آلمان گفته شده است که از تاریخ ثبت، شرکت شخصیت حقوقی مستقل از اعضا می‌یابد، کاهش تعداد اعضا به یک عضو در بقای شخص حقوقی اثری ندارد چنین شرکتی به عنوان موجودی مستقل، که دارایی مستقل از دارایی اعضا دارد تواند به حیاتش ادامه دهد. و مبنای تحدید مسئولیت در شرکت‌های تجاری اراده تأسیس کنندگان شرکت است و هدف ایشان از تأسیس شرکت، تحدید مسئولیت به میزان سرمایه‌ای است که به شرکت اختصاص یافته است (Nariman, 1992, 9; Al-Heidari, 2010, 66) این پاسخ را می‌توان با این پرسش مورد تردید قرار داد که منتفع اصلی شرکت تک شریک کیست؟ آیا منتفع اصلی، شخصی غیر از شریک واحد است؟ آیا شریک واحد وقتی که به شرکت مورد نظر می‌نگرد شرکت را جزء دارایی‌های خود می‌داند یا خیر؟

ب: در حقوق اسلام هر شخصی مسئول دیون و تعهدات خود می‌باشد؛ اینکه شخصی با تشکیل شرکت تک شریک از زیر بار تعهدات خود شانه خالی کند مغایر با این مقرری است. ممکن است به این ایراد این گونه پاسخ داد که مقنن با تصویب قالب شرکت با مسئولیت محدود و شرکت سهامی این مقرری را نقض کرده است و این نشان از اعراض جزئی قانون‌گذار نسبت به مقرری مذکور است. همچنین هر چند که نمی‌توان اعراض مقنن را از مقرری مذکور اثبات کرد اما نمی‌توان ضرورت وجود نهاد شخصیت حقوقی را انکار کرد ولی از سوی دیگر نمی‌توان این اعتبار حقوقی (شرکت تک شریک) را بدون آنکه نیازی ضروری و فوری برای آن باشد پذیرفت و حتی اگر چنین نیازی باشد نظم عمومی و حمایت از حقوق ثالث ایجاب می‌کند که با این مسئله محتاطانه تر برخورد شود مثلاً پذیرش این قسم شخصیت حقوقی را منوط به سپردن وثایق کلان نماییم یا بازپرداخت دیون آن را دولت تضمین کند یا بکارگیری این نوع شخصیت حقوقی را تنها در انحصار دولت بدانیم که هر کدام از این راهکارها خود دارای تالی فاسدند. مثلاً در مورد اول، وثایق هنگفت مانعی عمده بر سر راه تشکیل چنین شرکتی است و راه حلی ناکارا است و در مورد دوم قواعد مربوط به نفی تبعیض مانع از آن خواهد شد که دولت بی دلیل از شخصی خاص حمایت کند.

از سوی دیگر بکارگیری ضمانت اجرای برداشتن شخصیت حقوقی شرکت¹ نیز فاقد کارایی لازم است؛ چراکه در واقع نوعی نقض غرض است، یعنی بدواً چرا شرکت تک شریک را به رسمیت بشناسیم بعد به استناد اینکه اهداف شرکت نامشروع است یا اینکه عدالت ایجاب می کند، این شخصیت حقوقی را نادیده بگیریم. لذا معتقدیم استفاده از این شخصیت حقوقی تنها در باب شرکت های دولتی مفید فایده است که با پشتوانه منابع دولتی می تواند دیون شرکت را پردازد و احتمال سوءاستفاده و تعارض منافع نیز در آن کمتر است و یا اینکه ظرف ذمه مؤسس و تنها سهامدار شرکت را یک کل بسیط در نظر بگیریم و اموال وی را به دو شق متعلق به شرکت و خارج از شرکت ندانیم؛ که البته با مسئولیت محدود شرکت سازگار نیست.

به نظر بهترین دلیل برای رجوع کردن به شریک استناد به قواعد عام مسئولیت مدنی است که در عین تعقیب متخلف، ملازمه با برداشتن شخصیت حقوقی شرکت ندارد. به این معنی که این قواعد حاکی از آن است که مدیر یا مدیران متخلف به لحاظ تخلفات (تعدی یا تفریط و احیاناً اعمال مجرمانه) مسئول اند.

مدیریت شرکت تک شریک

دیدیم که جدایی مالکیت و مدیریت در این نوع شرکت ها متصور نیست. اگر شریک واحد مدیریت شرکت را برعهده گیرد در واقع درعین مالک بودن شرکت، مدیر و نماینده شرکت است. البته اینکه گفته می شود مالک شرکت است بنا بر تسامح است، چراکه شرکت به هر نوع فاقد مالک است و تنها می توان برای شرکت فرض سهامدار یا شریک را متصور شد. اما نمایندگی و مدیریت شریک واحد به استناد لایحه جدید قانون تجارت و دستورالعمل اتحادیه اروپا عاری از هرگونه ایرادی است الا اینکه لازم است که اعمال مدیریتی شرکت صورت جلسه شده و

1- Piercing/lifting veil of company (En) / La levée du voile social (Fr)

برای مطالعه بیشتر ر.ک: فرجی، اسماعیل (1390) «نفوذ در پوشش شخصیت حقوقی شرکت تجاری»، دانشگاه تربیت مدرس، رساله دکتری رشته حقوق خصوصی؛ شهبازی نیا، مرتضی و همکاران (1390) شخصیت حقوقی شرکت در فرض تقلب شریک در حقوق ایران و انگلیس "مجله حقوقی دادگستری شماره 74؛ جنیدی لیلا و زارع (1394) اعمال قاعده خرق حجاب شخصیت حقوقی بر مدیران، مجله مطالعات حقوق تطبیقی، شماره یک.

نگهداری گردد.¹

اگر شریک واحد مدیر شرکت نباشد و به جای اینکه شخصاً مدیریت شرکت را بر عهده بگیرد اداره شرکت را به مدیر یا هیات مدیران واگذار کند از آنجایی که همواره و در هر نوع شرکتی مجمع عمومی، متشکل از سهامدار یا نمایندگان دارندگان سهام است ولی در بحث ما شریک واحد در حکم مجمع عمومی است؛ لذا ارتباط این مدیران با شرکت را به دو طریق می‌توان متصور شد، اول؛ در ارتباط با شخص شریک واحد ممکن است دارای رابطه کارگر و کارفرمایی باشند، دوم؛ اینکه این مدیر یا مدیران در واقع نمایندگان شرکت‌اند. از میان این دو، دیدگاه دوم که مدیران را نماینده شرکت می‌داند موجه‌تر است، چراکه هم چنان که در بالا گفته شد شایبه مالکیت شخص بیرونی بر شرکت مطلقاً منتفی است و تنها رابطه‌ای که میان شرکت و مدیر می‌توان متصور شد رابطه نمایندگی است. نتیجه اینکه در هر حال مدیر شرکت، خواه شریک واحد خواه مدیران منتخب از جانب شریک واحد، رابطه مذکور نمایندگی است و تحت چارچوب کارگر و کارفرمایی قرار نمی‌گیرد.

مزایا و معایب ناشی از پذیرش شرکت تک شریک

معایب و مزایای ناشی از پذیرش شرکت تک شریک در ادامه تبیین شده است. این امر ارزیابی صحیحی از شرکت تک شریک بدست می‌دهد و رد یا پذیرش چنین شرکتی را در نظام حقوقی - اقتصادی کشورمان مدلل می‌نماید. و فهرستی از موارد مورد لزوم، برای پرهیز از آثار نامطلوب شرکت تک شریک احصاء شده است.

مزایای تشکیل شرکت تک شریک

بسیاری از شرکت‌های عملاً تک شریک کنونی با پذیرش قانون دیگر لازم نیست هزینه‌های احتمالی ناشی از تعدد صوری شرکا را متحمل شوند. و احتمالاً برای تغییر نوع شرکت اقدام می‌کنند. بنابراین مالک اصلی شرکت شناخته خواهد شد.

در زمانی که شرکت بدلیل فوت یا کناره گیری یکی از شرکا قهراً تبدیل به شرکت تک

1- Articles 5&6 Of Directive 2009/102/EC of 16 September 2009.

شریک می شود دیگر مواجه با انحلال ناخواسته شرکت (به دلیل کاهش تعداد شرکا از تعداد مورد نیاز قانون) نخواهیم بود لذا عمر شرکت فزونی می یابد و می دانیم شرکت ها امروزه آن گونه برای اقتصاد کشورها مهم اند که عده ای قائل به وجود مسئولیت اجتماعی برای شرکت¹ می باشند.² از همین رو است که رویه قضایی آلمان در اواخر قرن 19 در چنین شرایطی حتی با وجود مواد قانونی صریح که تعدد شرکاء را لازم می دانست، حکم به ادامه حیات شرکت تجاری می داد و دکترون حقوقی هم از این رویه حمایت به عمل آورده است. (-Isaeei afreshi & Amir Teimouri, 147:2013)

ممنوعیت شرکت تک شریک منجر به تقلب نسبت به قانون می شود، چراکه یک شخص ایرانی می تواند شرکت تک شریک خود را در قلمروی ثبت کند که ساختار شرکت تک شریک در آن پذیرفته شد است؛ سپس با ثبت نمایندگی یا شعبه آن در ایران قواعد حقوق تجارت ایران را در عین رعایت، زیر پا بگذارند (هرچند این روش از روش شرکت عملاً تک شریک پرهزینه تر است اما می توان با پذیرش قانون این امکان فراهم شود که این هزینه احتمالی از بین رود و بر مطلوبیت قانون داخلی بیافزاییم و میزان سرمایه گذاری خارجی را در ایران افزایش دهیم). این نوع از شرکت تک شریک که در خارج ثبت می شود ولی در داخل عمل می کند را شرکت های برون مرزی³ می گویند. (Eroğlu, 9, 2010 Jocić 2010, 210-212)

معایب شرکت تک شریک

مهم ترین عیب شرکت های تک شریک مسئله ریسک طلبکاران است؛ چراکه ممکن است یک شخص به تأسیس شرکتی تک شریک اقدام ورزد در این صورت اختلاط بین دارایی شخص مذکور و شرکت پیش خواهد آمد و شخص می تواند به این وسیله طلبکاران خود را فریب دهد.

1- Corporate Social Responsibility

2- برای کسب اطلاع بیشتر در این زمینه ر.ک.

Huerta, Mario Calderon, Communication of Corporate Social Responsibility in Latin American and ASEAN Countries: A Comparative Content Analysis of Corporate Websites Of Leading Companies, International Journal Of Research In Management, Issue2, Vol. 1 (January -2012), pp 130-133.

3- Off-Shore Company

زیرا به علت محدود بودن مسئولیت شرکت (در این حالت شریک مسئول بدهی‌های شرکت از سایر اموال خود که جزء سرمایه شرکت نیست نخواهد بود)، در واقع شرکت‌های تک شریک برای سوءاستفاده مستعد هستند.

مسئله دیگر، معضل شرکت‌های زنجیره‌ای است که به وسیله آن یک شرکت عظیم از طریق ایجاد شرکت‌های تابعه که مالکیت صددرصدی آنها را دارد اقدام به خلق هر می بزرگ می کند که علاوه بر اینکه راهی برای ایجاد انحصارات و تراست است، حمایت از طلبکاران را بسیار سخت می کند، چرا که شرکت مادر برای اینکه از دارایی خود حداکثر بهره را ببرد با ایجاد شرکت‌های تابعه مختلف در واقع به هر بخشی از سرمایه خود نوعی شخصیت حقوقی می دهد که پر واضح است تنها تضمین‌های مربوط به دیون شرکت تابعه مشتمل بر دارایی‌های شرکت تابعه است و نمی توان علیه شرکت مادر اقامه دعوا کرد؛ در حالی که منتفع اصلی وجود شرکت‌های تابعه همین شرکت مادر است. از همین رو به استناد بند 2 ماده 2 دستورالعمل 16 سپتامبر 2009 اتحادیه اروپا در باب شرکت تک شریک، دولت‌های عضو اتحادیه می توانند شکل گیری چند شرکت تک شریکی را که تنها تعلق به یک شخص حقیقی دارند با وضع مقررات داخلی معلق کنند.

اشکال دیگر این نوع شرکت ثبت آنها توسط بیگانگان است که موضوع فعالیت آنها در ایران است. فرض کنید قانون ایران شرکت تک شریک را پذیرفت در این صورت اتباع بیگانه می توانند بدون دغدغه در کشور ایران شرکت خود را به ثبت رسانده و هر گاه از بازپرداخت دیون خود ناتوان شدند تحت شخصیت حقوقی از مسئولیت سر باز زنند. اما اگر حقوق ایران شرکت تک شریک را به رسمیت نشناسد در این صورت ثبت شعبه شرکت خارجی تک شریک در ایران با ایراد نظم عمومی روبرو خواهد بود، چرا که قواعد شکلی حقوق تجارت از جمله قواعد مربوط به فرم و شکل شرکت‌های تجاری، از قواعد آمره و در ارتباط با حقوق ثالثانند که نقض آنها پذیرفتنی نیست؛ لذا حق ایجاد شده در خارج (پذیرش شرکت تک شریک در خارج) را نمی توان در ایران به علت مغایرت با نظم عمومی به اجرا گذارد.

راهکارهای پیشگیری از سوءاستفاده‌ها

حداقل سرمایه لازم

مهم‌ترین محافظت در مقابل معضلات احتمالی شرکت تک شریک لازم دانستن حداقل

سرمایه است که تضمینی مناسب برای طلب طلبکاران باشد و اگر پرداخت فوری وجوه نقد یا تسلیم فوری اموال غیرنقدی ممکن نشد این سرمایه تضمین را برای طلبکاران فراهم کند.

تبیین مقررات مربوط به معامله با خود

اگر شریک واحد بخواهد با شرکتی که خود مدیر و همچنین شریک واحد آن است معامله کند در این صورت تعارض منافع روی می‌دهد که احتمال سوءاستفاده شریک به نفع خود و به ضرر طلبکاران شرکت وجود خواهد داشت، لذا تبیین این روابط قراردادی و تأسیس یک نظام نظارتی بر این روابط بسیار ضروری است. از همین رو است که ماده 5 دستورالعمل 16 سپتامبر 2009 مقرر می‌دارد معاملات شریک واحد، اگر در همان زمان مدیر شرکت هم باشد، باید بطور مکتوب باشد و این اسناد باید حفظ گردند. در هر حال در شرکت‌های تک شریک، انتقال بلاعوض اموال شرکت ممنوع است و این اموال به نفع طلبکاران شرکت مقید می‌شود.

الزامات مربوط به اطلاع رسانی در مورد ساختار و اعمال شرکت تک شریک

از آنجایی که ساختار این شرکت‌ها ویژه است، لذا معقول است که این ساختار ویژه به طور متعارفی به اطلاع عموم برسد و از همین رو است که ماده 3 دستورالعمل اروپا این ویژگی را لازم می‌داند. البته نحوه این اعلان می‌تواند متفاوت باشد مثلاً در عنوان شرکت یا سربرگ تمام اسناد شرکت این ویژگی قید شود. البته ثبت این خصیصه در زمان تأسیس شرکت یا تبدیل شرکت از دو یا چند شریکی به شرکت تک شریک لازم است چراکه عرف تجاری و رویه قانون تجارت کنونی بر این است که خصایص ویژه در زمان تأسیس یا تغییر شرکت در مرجع ثبت شرکت‌ها ثبت گردد.

ممنوعیت ایجاد شرکت‌های زنجیره‌ای

در حقوق تطبیقی از عنوان شرکت هرمی¹ برای این شرکت‌ها استفاده می‌کنند اما برای پرهیز

1- Pyramids Companies - Corporate Group.

از مخلوط شدن این مفهوم با شرکت‌های هر می از اصطلاح شرکت زنجیره‌ای استفاده می‌کنیم هم چنان که برخی از این عنوان استفاده کرده‌اند. (Ansari, 44-50:2013) گفته شد که دستورالعمل اروپایی به کشورهای عضو این اختیار را داده است که تأسیس شرکت‌های زنجیره‌ای را از حق آزادی تأسیس تجاری مستثنا نمایند.

تحمیل شروط قانونی

برای حفظ حقوق ثالث و جامعه و پرهیز از سوءاستفاده‌های احتمالی، تحمیل شروطی نظیر بیمه اجباری اموال و سرمایه شرکت یا به رسمیت شناختن حق دولت برای بازرسی (دفاتر) شرکت و ... می‌تواند راهکاری مؤثر برای نظارت عملیات این شرکت‌ها باشد. البته برای اینکه از خودکامگی‌های احتمالی قدرت عمومی جلوگیری به عمل آید می‌توان پیشنهاد کرد که مرجع صالح برای تصمیم‌گیری در چنین مواردی، محکمه تخصصی تجارتي باشد. (که در لایحه نیز احیای این دادگاه پیش‌بینی شده است.)

ضمانت اجرای خرق حجاب شخصیت حقوقی 16 (عبور از شخصیت حقوقی شرکت)

تئوری عبور از پوشش صوری شخصیت حقوقی، ریشه در سیستم قضایی حقوق کامن‌لا دارد و این پوشش همان تمایزی است که بین شخصیت حقوقی شرکت و شخصیت شریک واحد نهاد می‌شود. در این تئوری هرگاه ضرورت اجرای عدالت یا زمانی که اهداف شرکت تک شریک نامشروع باشد، ضروری است که این تمایز شخصیتی نادیده گرفته شود، و به خود شریک واحد رجوع شود. دادگاه‌های آمریکا و انگلیس برای رفع عدم توازن ناشی از آثار غیرعادلانه مسئولیت محدود شرکت تک شریک به کرات این تئوری را بکار برده‌اند. (Eroğlu, 2010, p17) در سیستم حقوقی ما نیز به استناد قاعده «من له الغنم فعلیه الغرم» می‌توان این تئوری را بکار گرفت. پذیرش نظریه خرق حجاب شخصیت حقوقی برای جلوگیری از سوءاستفاده‌های احتمالی است که از شخصیت حقوقی با مسئولیت محدود صورت می‌پذیرد. بطور کلی مهم‌ترین دلایلی که برای نادیده گرفتن شخصیت حقوقی شرکت ارائه شده است از قرار زیر می‌باشند: (Enyew, 2012:

(p86)

کلاهبرداری¹: هرگاه شکل‌گیری شرکت خواه تک شریک برای کلاهبرداری باشد، می‌توان به تئوری برداشتن شخصیت حقوقی استناد کرد. البته در برخی متون به ظاهرسازی² هم اشاره شده است که تفاوت آن از کلاهبرداری در این نکته است که در ظاهرسازی حقیقتاً شرکتی وجود ندارد؛ لذا نیازی به استناد کردن به تئوری برداشتن شخصیت حقوقی نیست، اما نقطه مشترک این دو در فریبکاری و تقلب است.³

نماینده⁴: هرگاه شرکت بطور کلی به‌عنوان نماینده محض مالک شرکت عمل کند و هدایت و رهبری شرکت در راستای منافع مالک باشد، می‌توان به تئوری برداشتن شخصیت حقوقی استناد کرد. البته استناد به دلیل نمایندگی با انتقادات بسیاری روبرو است، چراکه هر شرکتی در راستای منافع سهامدارانش عمل می‌کند و نمی‌توان صرف تبعیت شرکت از خواسته‌های سهامداران را دلیلی برای برداشتن شخصیت حقوقی قلمداد نمود. (Capuano, 2009: 18-19 pp) مگر اینکه، سوءاستفاده شریک واحد از شخصیت حقوقی شرکت احراز گردد.

شرکت‌های گروهی⁵: شرکت‌های گروهی یا مرتبط با آن شرکت‌هایی هستند که دارای مدیریت و مالکیت یکسان هستند. در برخی شرایط ممکن است که شرکتی قصد ورود به یک فعالیت اقتصادی را داشته باشد و به‌منظور کاهش مخاطرات مربوطه از طریق ایجاد شرکت تابعه به این امر مبادرت بورزد. حال ممکن است که شرکت تابعه در فعالیت مذکور با شکست روبرو شود، بنابر قاعده شرکت مادر مسئولیتی در قبال شرکت تابعه نخواهد داشت. اما برخی معتقدند چون نفع

1- Fraud

2- Facade Or Sham

3- مواد 20 و 22 قانون مجازات اسلامی جدید به شرح زیر تئوری برداشتن شخصیت حقوقی شرکت را به رسمیت می‌شناسد: "ماده 20: در صورتی که شخص حقوقی براساس ماده (143) این قانون مسؤل شناخته شود، با توجه به شدت جرم ارتكابی و نتایج زیان‌بار آن به یک تا دو مورد از موارد زیر محکوم می‌شود، این امر مانع از مجازات شخص حقیقی نیست: الف - انحلال شخص حقوقی. ...."

ماده 22: انحلال شخص حقوقی و مصادره اموال آن زمانی اعمال می‌شود که برای ارتكاب جرم، به‌وجود آمده یا با انحراف از هدف مشروع نخستین، فعالیت خود را منحصراً در جهت ارتكاب جرم تغییر داده باشد."

4- Agency

5- Corporate Group

حاصل از فعالیت شرکت تابعه از آن شرکت مادر بوده است؛ ضرر و زیان‌های این شرکت هم بر عهده شرکت مادر است. اما به واقع تا زمانی که سوءاستفاده شرکت مادر از شخصیت مستقل شرکت تابعه احراز نگردد نمی‌توان به استناد این دلیل یا دلایل دیگری نظیر واحد قلمداد کردن دو شرکت، به تئوری برداشتن شخصیت حقوقی شرکت تابعه متمسک شد.

فرار از ایفای تعهدات (قانونی یا قراردادی)¹: هرگاه ایجاد شرکت تک شریک به منظور فرار از ایفای تعهدات قانونی یا قراردادی باشد، می‌توان به تئوری برداشتن شخصیت حقوقی استناد کرد. برای مثال، اگر به استناد قانون یا قرارداد، مستخدم شرکت، بعد از جدایی از شرکت شخصاً حق رقابت کردن با شرکت را نداشته باشد، دیگر نمی‌تواند با تأسیس شرکت تک شریک، به رقابت با شرکت مذکور مبادرت ورزد.²

بی عدالتی و عدم انصاف: برخی معتقدند که هرگاه قاضی با وضعیتی روبرو شود که اگر برداشتن شخصیت حقوقی مخالف انصاف و عدالت باشد، می‌توان به تئوری برداشتن شخصیت حقوقی استناد کرد. (Capuano, 2009: 19-20) در نقد این دلیل فقط به این نکته باید توجه کرد که این دلیل فاقد هرگونه معیار برای سنجش است.

ورشکستگی³: هرگاه ورشکستگی شرکت ناشی از تقصیر یا عمد مدیران شرکت باشد، در برخی نظام‌های حقوقی مانند اتیوپی⁴، عده‌ای معتقدند که علاوه بر اینکه شخصیت حقوقی شرکت برداشته می‌شود، مدیران شرکت نیز مسئول خواهند بود. (Enyew, 2012: 65-66) در نظام حقوقی کشورمان هم مدیران در چنین وضعیتی مسئول هستند اما در باب اینکه شخصیت حقوقی شرکت کنار گذاشته می‌شود، اختلاف نظر وجود دارد. (Joneidi & Zar e, 2015: 93)

ناتوانی در ایفای وظایف مدیریتی: ناتوانی مدیران، اعم از این است که منجر به ورشکستگی

1- Avoiding Existing Legal Obligations

2- در این مورد می‌توانید به اسناد زیر رجوع کنید:

Jones v Lipman, [1962] 1 WLR 332; Enyew, Endalew Lijalem, The Doctrine Of Piercing The Corporate Veil: Its Legal And Judicial Recognition In Ethiopia, A Thesis Of LLM Degree, Addis Ababa, June 2011, pp 78-79.

3- Bankruptcy

4- See Article 531 of Commercial Code Of Ethiopia.

شود.¹ در این حالت عده‌ای بین مسئول بودن مدیران و برداشتن شخصیت حقوقی شرکت معتقد به ملازمه هستند، اما به نظر می‌رسد که رجوع به مدیران در این حالت بیشتر متکی بر قواعد عام مسئولیت مدنی است تا تئوری برداشتن شخصیت حقوقی شرکت.

کاهش یافتن تعداد شرکا از حدنصاب قانونی: بطور معمول برای شکل‌گیری یک شرکت در قوانین حدنصابی برای تعداد شرکت مقرر شده است که کاهش آن شرکت را در معرض انحلال قرار می‌دهد. در این حالت استناد کردن به تئوری برداشتن شخصیت حقوقی ناشی از مسامحه است، چراکه با کاهش تعداد شرکا در واقع، تخلف یا جرمی واقع نشده است که در مقابل آن به تئوری مذکور که حالت استثنایی دارد، استناد شود. این امری طبیعی است که تشکیل و استمرار شخصیت حقوقی شرکت در برخی نظام‌های حقوقی مشروط به وجود تعداد معینی شریک است، فقدان این امر موجبی برای انحلال شرکت است نه تمسک به تئوری برداشتن شخصیت حقوقی

1- به استناد مواد 142 و 143 ق.ت. اگر بر اثر تخلف مدیران یا مدیر عامل از مقررات قانونی، اساسنامه و مصوبات، شرکت ورشکسته شود یا متقبل خساراتی گردد می‌توان به آنها رجوع کرد خواه اشخاص ثالث و طلبکاران به صورت مستقیم رجوع کنند یا بعد از اینکه شرکت تعهدات را انجام داد به آنها رجوع کند. برخی معتقدند این مقرری نوعی خاص از برداشتن شخصیت حقوقی شرکت تجاری است (صادقی، محسن، تقریرات درس تحلیل اقتصادی حقوق، دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، کارشناسی ارشد حقوق تجاری اقتصادی بین‌المللی، نیم سال دوم 90-91) و البته فرهنگ حقوقی بلک نیز این نوع را از اقسام نظریه برداشتن شخصیت حقوقی شرکت تجاری قرار داده است.

Garner, Brayan A., Black Law Dictionary, 'Piercing The Corporate Veil', West Group Publishing, 1999, 7ed. p1168.

ماده 142 ق.ت. (1347) مدیران و مدیر عامل شرکت در مقابل شرکت و اشخاص ثالث نسبت به تخلف از مقررات قانونی یا اساسنامه شرکت و یا مصوبات مجمع عمومی بر حسب مورد منفرداً یا مشترکاً مسئول می‌باشند و دادگاه حدود مسئولیت هر یک را برای جبران خسارت تعیین خواهد نمود. ماده 143 ق.ت. (1347) در صورتی که شرکت ورشکسته شود یا پس از انحلال معلوم شود که دارایی شرکت برای تأدیه دیون آن کافی نیست دادگاه صلاحیتدار می‌تواند به تقاضای هر ذینفع هر یک از مدیران و یا مدیر عامل را که ورشکستگی شرکت یا کافی نبودن دارایی شرکت به نحوی از انحاء معلول تخلفات او بوده است منفرداً یا متضامناً به تأدیه آن قسمت از دیونی که پرداخت آن از دارایی شرکت ممکن نیست محکوم نماید.

مقرری متناظر با این مواد در ماده 218 لایحه جدید قانون تجارت آمده است: هر یک از مدیران درباره تصمیماتی که بر خلاف قانون، مقررات، اساسنامه و یا مصوبات مجمع عمومی اتخاذ می‌کند، حسب مورد، منفرداً یا مشترکاً در مقابل شرکت و اشخاص ثالث مسوول است. حدود مسئولیت هر یک از مدیران را دادگاه تعیین می‌کند.

شرکت.

شکل گیری ناقص شرکت تجاری: هرگاه شرکت بطور ناقص شکل گیرد، عده‌ای به برداشتن شخصیت حقوقی شرکت استناد کرده‌اند. این در حالی است که استناد به تئوری مذکور ابتدائاً منوط به وجود شرکت تجاری است و وجود شرکت تجاری دلیلی بر وجود شخصیت حقوقی است. تازمانی که شرکت بطور کمال و تمام شکل نگرفته است، چگونه می‌توان شخصیت حقوقی آن را برداشت، خصوصاً در نظام حقوقی ما که تشکیل ناقص شرکت با ضمانت اجرای ماده 220 لایحه قانون تجارت 1347 (شرکت عملی) روبرو است.

بطور کلی علل استنادی برای استناد به برداشتن شخصیت حقوقی باید اولاً گویای سوء نیت مؤسسين باشد و ثانياً راه حلی دیگر برای حمایت از حقوق ثالث نباشد. از این رو، دلایلی نظیر فرار از ایفای تعهدات، نمایندگی، بی‌عدالتی و عدم انصاف موجه‌ترین مبانی برای تحلیل دادرس می‌باشند.

امکان سنجی تشکیل شرکت تک شریک در قانون «ثبت شعبه و نمایندگی شرکت‌های خارجی»

یکی از حقوقدانان معتقد است به استناد قانون اجازه ثبت شعبه و نمایندگی شرکت‌های خارجی مصوب سال 1376 و آیین‌نامه آن مصوب سال 1378، شرکت تک شریک در نظام کنونی حقوقی ایران (پیش از اجرای لایحه قانون تجارت 1391) پذیرفته شده است.¹ (Mahmoudi, 130) (131:2005) استدلال وی مبتنی بر این امر است که قانون مذکور بطور عام (سهامی عام و خاص، با مسئولیت محدود و ...) ثبت شعبه و نمایندگی شرکت‌های خارجی را پذیرفته است و می‌دانیم که شرکت خارجی تک شریک ممکن است به استناد قانون خارجی (در خارج مثلاً در انگلیس) تأسیس شده باشد حال این اذن شامل شرکت تک شریک خارجی هم در ایران می‌باشد. در این

1- ماده واحده - شرکت‌های خارجی که در کشور محل ثبت خود شرکت قانونی شناخته می‌شوند، مشروط به عمل متقابل از سوی کشور متبوع، می‌توانند در زمینه‌هایی که توسط دولت جمهوری اسلامی ایران تعیین می‌شود در چهارچوب قوانین و مقررات کشور به ثبت شعبه یا نمایندگی خود اقدام کنند.

مورد بیان چند نکته لازم است تا ابهامات مرتفع گردد:

اول آن که بین شعبه و نمایندگی شرکت خارجی تفاوت وجود دارد.¹ شعبه به استناد ماده 2 آیین نامه اجرایی تابع شرکت خارجی است و شخصیت حقوقی مستقل ندارد. اما نمایندگی شرکت خارجی، از شرکت خارجی مستقل است و ممکن است نمایندگی در قالب ایجاد شرکت باشد یا نباشد و اگر در قالب تأسیس شرکت باشد لازم است مقررات قانون تجارت ایران اجرا گردد و می‌دانیم این قانون شرکت تک شریک را نپذیرفته است (و اگر در قالب شرکت نباشد بحث منتفی است)، لذا بحث ما در باب شعبه یا نمایندگی شرکت خارجی تک شریک موضوعاً منتفی است. البته ممکن است ایراد شود مگر ثبت شعبه و نمایندگی به معنای ایجاد شخصیت حقوقی نیست؟ که در پاسخ باید گفت بین ثبت و ایجاد شخصیت حقوقی (در مسئله مطروحه) ملازمه‌ای نیست، چرا که سه صورت زیر را متصور است: الف) ثبت شعبه شرکت خارجی در ایران: در این وضعیت ماده 2 آیین نامه فرض شخصیت حقوقی را نه تنها منتفی می‌داند بلکه بر خلاف حالت ثبت نمایندگی شرکت خارجی تأسیس شعبه در قالب شرکت را ممنوع کرده است. لذا ثبت شعبه انباری است برای رسمیت و مشروعیت یافتن فعالیت شعبه شرکت خارجی در ایران. ب) ثبت نمایندگی شرکت خارجی در قالب شرکت در ایران: در این صورت این شرکت، مستقل از حقوق خارجی است و تابع حقوق ایران است، قانونی که ثبت شرکت تک شریک را نمی‌پذیرد. پ) ثبت نمایندگی شرکت خارجی بدون تأسیس شرکت: در این صورت شرکتی ایجاد نمی‌شود و ثبت نمایندگی تنها در راستای رسمیت و مشروعیت یافتن فعالیت نمایندگی است.

ثانیاً در فرض که استدلال‌های فوق مردود باشد، بدین صورت بر این عقیده می‌توان این ایراد

1- ماده 2 - شعبه شرکت خارجی، واحد محلی تابع شرکت اصلی است که مستقیماً موضوع و وظایف شرکت اصلی را در محل، انجام می‌دهد. فعالیت شعبه در محل، تحت نام و با مسئولیت شرکت اصلی خواهد بود.
 ماده 4 - نماینده شرکت خارجی، شخص حقیقی یا حقوقی است که براساس قرارداد نمایندگی، انجام بخشی از موضوع و وظایف شرکت طرف نمایندگی را در محل بر عهده گرفته است. نمایندگی شرکت خارجی، نسبت به فعالیت‌هایی تحت نمایندگی شرکت طرف نمایندگی در محل انجام می‌پذیرد، مسئولیت خواهد داشت.
 ماده 9 - اداره امور شعبه یا نمایندگی ثبت شده طبق این آیین نامه، باید توسط یک یا چند شخص حقیقی مقیم ایران انجام گیرد.

نمود که ثبت نمایندگی و شعبه خارجی «می‌توانند در زمینه هائی [باشد] که توسط دولت جمهوری اسلامی ایران تعیین می‌شود [و] در چهارچوب قوانین و مقررات کشور به ثبت شعبه یا نمایندگی خود اقدام کنند».¹ از این رو، ثبت شعبه و نمایندگی خارجی باید با لحاظ مقررات و قوانین کشور از جمله قانون تجارت باشد که مواد مربوط به شکل یا ساختار شرکت تجاری در زمره مقررات آمره است که نقض آنها با ضمانت اجرا روبرو می‌گردد (به عنوان نمونه ماده 220 قانون تجارت مصوب 1311 در باب شرکت عملی). اگر در بحث ما شرکت خارجی‌ای که قصد دارد شعبه یا نمایندگی خود را ثبت کند تک شریک باشد (گذشته از استدلال اول که ذکر شد) باید گفت که این حق پذیرفته شده توسط حقوق خارجی (حق ایجاد شرکت تک شریک) در مرحله اجرا در حقوق ایران با مانع نظم عمومی و مخالفت قواعد آمره روبرو خواهد شد، گذشته از اینکه نمی‌توان پذیرفت که شخص خارجی این حق را داشته باشد که شرکت تک شریک ایجاد کند اما شخص ایرانی چنین حقی نداشته باشد.

نتیجه‌گیری

باتوجه به نظام حقوقی ایران می‌توان نتایج زیر را ارائه کرد:

1. پذیرش شریک تک شریک باید با رعایت تأمین حقوق اشخاص ثالث باشد تا امکان سوءاستفاده از آن به حداقل برسد. یکی از مهم‌ترین حفاظت‌ها تئوری برداشتن شخصیت حقوقی شرکت است که تبیین دقیق آن از اهمیت جدی برخوردار است.
2. شرکت تک شریک می‌تواند در قالب شرکت سهامی عام و خاص و مسئولیت محدود باشد؛ چراکه هدف این شرکت تجزیه دارای شریک (مالک) شرکت با توجه به شخصیت مجزای شرکت تک شریک است که تنها از طریق شرکت‌های فوق قابل تصور است؛ از این رو، نگاه لایحه قانون تجارت جدید در پذیرش شرکت تک شریک در قالب شرکت با مسئولیت محدود قابل نقد است.
3. باتوجه به اینکه نیاز به اذن تأسیس شرکت تک شریک توسط قانون‌گذار حس شده است؛

1- قانون ماده واحده اجازه ثبت شعبه یا نمایندگی شرکت‌های خارجی مصوب 1376/8/21.

لذا توصیه می شود این نوع شرکت تنها در ارتباط با شرکت های دولتی تجویز شود تا در صورتی که مفید فایده بودن در زمان و شرایط مناسب این حق به اشخاص خصوصی نیز داده شود تا از این نوع شرکت استفاده کنند؛ زیرا اگر چنین نیازی هم باشد نظم عمومی و حمایت از حقوق ثالث ایجاب می کند که با این مسئله با احتیاط بیشتری برخورد شود مثلاً پذیرش این قسم شخصیت حقوقی را منوط به سپردن وثایق نزد دولت شود. یا دارایی شرکت و مالک شرکت را جدایی از هم ندانیم. که البته با عنوان مسئولیت محدود در تناقض است. همچنین لازم است که وضعیت شرکت هایی که حدنصاب قانونی تعداد شرکاء را از دست می دهند، در نظر گرفته شود. تا بدین وسیله از انحلال شرکت های مذکور جلوگیری به عمل آید. از این رو، پیشنهاد می گردد که هرگاه چنین حالتی در مورد شرکت های با مسئولیت محدود و سهامی رخ داد، مدت زمانی متناسب برای ترمیم حدنصاب مذکور در قانون در نظر گرفته شود.

References:

- [1] Akhavy, A. (No Full Name). (1940). Non partner corporation. Justice ministry of collection law, No. 149, pp. 63-65. (in persian)
- [2] Ansari, vali-o-Alah. (2013). Administrative contrasts law. Hoghoughdan publication, second edition. (in persian)
- [3] Al-Heidari hiva Ebrahim. (2010). The comparative study of limited one partnership company, Beirut, Halabi law publications. (in arabic)
- [16] Beatty, Jeffrey F. & Samuelson, Susan S., *Introduction to business law, South-Western, 2010.*
- [17] Capuano Angelo, *The realist's guide to piercing the corporate veil: Lessons from Hong Kong and Singapore, Australian Journal of Corporate Law, 2009.* Available at: <http://ssrn.com/abstract=1369110>.
- [18] Dine, Janet, *Company Law, Palgrave- Mcmillan, 2001.*
- [19] Directive 2009/102/EC of 16 September 2009 in the area of company law on single-member private limited liability companies.
- [20] Enyew, Endalew Lijalem, *The Doctrine Of Piercing The Corporate Veil: Its Legal And Judicial Recognirion In Ethiopia, Mizan Law Review, Vol. 6 No.1, June 2012.*
- [21] Enyew, Endalew Lijalem, *The Doctrine Of Piercing The Corporate Veil: Its Legal And Judicial Recognirion In Ethiopia, A Thesis Of LLM Degree, Addis Ababa, June 2011.*
- [22] Eroğlu, Muzaffer, *Single-Member Companies in Turkish Law, published in Legal Hukuk Dergisi (Issue 64), (ssrn-id1158421).*
- [23] Garner, Brayan A. *Black Law Dictionary, West Group Publishing, 7ed, 1999.*
- [8] Isaaï Tafreshi, Mohamad. (2007). Analysis of business law firms, Public joint stock company, private joint stock company. Vol 2. Tarbiate Modares of University. (in persian)
- [9] Isaaï Tafreshi, Mohamad & Amirteimouri, Saeideh. (2013). Single-member commercial companies and historical development, comparative study, comparative law researches.

- course 17. No. 1. pp. 145-149. (in persian)
- [10]Katouzian,N. (2006). Elementary course of civil law, Property and ownership. (fifth edition)Tehran. Mizan publications. (in persian)
- [11]Katouzian,N. (2009). Elementary course of civil law, preemption, testament, succession. Mizan publication. (in persian)
- [12]Joneidi, Laya & Zare, Malihe. (2015). Applying the rule of piercing from juridical personality on managers, Analysis of responsibilities of the directors holding companies because of unpaid debts of company, Comparative law studies. Spring & summer 1, course 6, No. 1, pp. 85-105. (in persian)
- [13]Mahmoudi, Asghar. (2005). Company formed with a single partner. Faculty of humanities university of Imam Hussein, fourteenth year, No.61. (in persian)
- [14]Mortaza Shahbazi Nia, Isaai Tafreshi Mohamad, Kaviani Kouros, Faraghi Esmail. (2011). Crossing of the juridical personality in the case of fraud of partner in legal system of Iran and England. justice law journal, 1996, No.74. summer, pp. 9-39. (in persian)
- [15]Nariman Abdolghader. (1992). General rules of limited liability company and single partner, Alghahereh, second edition, Daralnezah Arabiya. (in arabic)
- [24]Jianlin, Chen, *Clash Of Corporate Personality Theories: A Comparative Study Of One-Member Companies In Singapore And China, Hong Kong LawJournal, Vol 38 Part 2, 2008.*
- [25]Jocić, Dragana Radenkovic, A Single Member Company- Convenient Or Not For The Founders, *Facta Universitatis, Economics and Organization*, Vol. 2, No 3, 2005.
- [26]Katinka, Beretka, *Concept Of Single Member Companies In The Light Of EU Harmonization: Comparative Analysis Of Serbia, Germany And UK, LLM Short Thesis, Central European University, 2010.*
- [27]Mallor, Jane P., et al., *Business Law: The Ethical, Global, And E-Commerce Environment, McGraw-Hill/Irwin, 2010.*
- [28]Mann, Richard A, & Roberts, Barry S., *business law and regulation of business, South-Western, 2011.*
- [4]Sadeghi, Mohsen. *Speeches of economic analysis of law. Faculty of Law and Political Science University of Tehran, M.A. of International Commercial*
- [5]Safar, Mohamad Javad. (2011). *legal personality, Khorsand publications, first edition. (in persian)*
- [6]Safai, Sayyed Hossein & Qasemzadeh, Sayyed Mortaza. (2005). *civil law, persons and persons under legal incapacity. Samt publications. (in persian)*
- [29]Shin, Eun Young, Cho, In Yeung J., *Piercing of the Corporate Veil in Korea: Case Commentary Journal of Korean Law Vol. 9, No. 1, December 2009.*
- [7]Tabatabai Motamani, Manouchehr. (2008). *administrative law, Samt publication, fifteenth edition. (in persian)*
- [30]Twelfth Council Company Law Directive 89/667/EEC Of 21 1989 *On Single-Member Private Limited Liability Companies.*